

ФИЛОСОФИЯ НА РЕЛИГИЯТА

ТРАДИЦИЙНА ЦЕРКОВНІСТЬ В КООРДИНАТАХ СУЧАСНОГО ЗАХІДНОГО ХРИСТИАНСТВА

П. Ю. Павленко

доктор філософських наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник, Відділення релігієзнавства,
Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України,
pavpavua@gmail.com
ORCID 0000-0003-3688-6440

DOI: [https://doi.org/10.34017/1313-9703-2022-1\(19\)-2\(19\)-78-87](https://doi.org/10.34017/1313-9703-2022-1(19)-2(19)-78-87)

Анотація

Павел Павленко. Традиційна церковність в координатах на сучасне заходно християнство. Основний проблем на християнството в началото на XXI век е обезценяването на същността на християнството и, като следствие, размиването на понятието церковност. С оглед на факта, че съвременният вярващ се нуждае от християнство адаптирано към обществения живот, чувствително към социалните промени и, в резултат на това, близко до него и разбираемо, Евангелието не му се предлага в древните или средновековните императиви. То се освободи от "сухото писмо" на остарелите религиозни традиции и архаичните църковни практики. Все повече западни християнски модернисти стигат до извода, че днес идеята за традиционната церковност трябва да бъде изоставена, тъй като традиционното (историческото) християнство не съответства на духа на времето. Не Църквата и дори не вчерашното "извън църкво християнство" на постиндустриалното общество, а сега "нецърковното" християнство с неговите възгледи за Свещеното писание, които са различни от ортодоксалните, се превръща в истински съюз на вярващите "около Христос", актуализирайки Евангелието в дискурса на съвременното човечество. Вярно е, че такава актуалност се придобива благодарение на „модернизирането“ на християнската доктрина – преразглеждането на традиционните християнски основи и съдържанието на новозаветните текстове, така че последните са представени в модифицирана, а понякога и в значително обезобразена форма. В статията се разглеждат процесите на трансформацията на християнската доктрина на съвременния етап, по-специално се анализират промените в разпоредбите за Църквата и церковността.

Ключови думи: церковност, църква, християнство, християнин, Евангелие, християнска доктрина, християнски модернизъм.

Анотація

Павленко Павло Юрійович. Традиційна церковність в координатах сучасного західного християнства. Головна проблема християнства початку XXI ст. – знецінення сутності християнства і, як наслідок, розмивання поняття церковності. Зважаючи на те, що сучасний віруючий потребує такого християнства, яке було б адаптованим до суспільного життя, чутливим до соціальних змін і, як наслідок, близьким йому і зрозумілим, пропонувало б Євангелію не в античних чи середньовічних імперативах, а поставало вивільненим від "сухої

букви” застарілих релігійних традицій і архаїчних церковних практик, все більше західних християнських модерністів приходять до висновку, що сьогодні слід відмовитись від ідеї традиційної церковності, оскільки традиційне (історичне) християнство не відповідає духові часу. Не Церква, і навіть не вчорашнє “позацерковне християнство” постіндустріального суспільства, а тепер “нецерковне” християнство з його відмінними від ортодоксальних поглядами на Святе Письмо стає реальним об’єднанням віруючих “довкола Христа”, у такий спосіб актуалізуючи Євангелію в дискурс сучасного людства. Щоправда, подібна актуальність здобувається за рахунок “осучаснення” християнського віровчення – ревізії традиційних християнських засад і змісту новозавітних текстів, так що останні подаються у видозміненому, а часом і суттєво спотвореному вигляді. У статті висвітлюються процеси трансформації християнського віровчення на сучасному етапі, зокрема, аналізуються зміни положень про Церкву і церковність.

Ключові слова: церковність, Церква, християнство, християнин, Євангелія, християнське віровчення, християнський модернізм

Abstract

Pavlo Pavlenko. Traditional ecclesiology in the coordinates of modern Western Christianity. The main problem of Christianity in the early XXI century is devaluation of essence of Christianity and, as a consequence, erosion of the ecclesiology concept. Modern believer needs Christianity that would be adapted to social life, sensitive to social changes and consequently understandable, would offer the Gospel not in the ancient or medieval imperatives, but would be freed from the “dry letter” of outdated religious traditions and archaic church practices. Given this, more and more western Christian modernists come to the conclusion that today we should abandon the idea of traditional ecclesiasticism because traditional (historical) Christianity does not correspond to the spirit of our time. Neither the Church, nor even yesterday’s “extra-church” Christianity of post-industrial society, but now “non-church” Christianity with its different from orthodox views of Scripture becomes a real union of believers “around Christ” thus actualizing the Gospel into the discourse of modern humanity. However, such actualization is gained through the “modernization” of Christian doctrine – a revision of traditional Christian principles and content of the New Testament texts so those get modified and even get significantly distorted. The article describes the processes of transformation of Christian doctrine at the present stage, in particular, analyzes changes in position of the Church and ecclesiology.

Key words: ecclesiology, Church, Christianity, Christian, Gospels, Christian doctrine, Christian modernism

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси сучасності стають все дедалі активнішими, призводять до конкретних видозмін в економічній, політичній, гуманітарній (зокрема, релігійній) сферах, спричиняючи їхні серйозні трансформації. У царині сучасного традиційного християнства подібні процеси дедалі потужніше позначаються на втраті ним своєї актуальності і впливу навіть на своїх вірних, а тому, як наслідок, неодмінно підштовхують конфесії шукати нові шляхи впливу на людину, і, передусім, свого віруючого, підводять до розробок осучаснених версій християнського віровчення, силують знаходити такі інтерпретації Євангелії, які були б популярними, затребуваними сучасним секулярним суспільством. Модернізоване християнство постсекулярної доби заперечує Церкву у традиційному її значенні: наголошуючи на своїй “позацерковності” і навіть “безцерковності”, прагнучи реанімувати засадничо, організаційно громадівське життя перших християн, воно

наповнює його водночас новими ідеями та смислами, часом дуже далекими від напrawdę новозавітних.

За всю історію християнства спроб повернення до чистоти і простоти новозавітного християнства було чимало. Практично усі ці спроби належать рухам, що існували у межах протестантизму. Зрештою, і сам протестантизм, свого часу постав на хвилі заперечення існуючого в його час традиційного (католицького) християнства, ставлячи за мету на підставі новозавітних текстів віроповчально й організаційно відновити стандарт апостольського християнства. Інша справа, що цей стандарт зазвичай лишень з чималою натяжкою можна було вважати, власне, апостольським, оскільки послання Нового Завіту, Книга Дій апостолів не писалися з суто катехизичною метою, а тому вони не можуть слугувати в якості віроповчального канону, оскільки не містять системного і повного викладу проповідованого апостолами християнства. Проте самі мотиви, спонуки до відновлення початкової апостольської інституційності провокували, як це не виглядає парадоксальним, водночас, і пошук нових форм церковності, вели до осучаснення окремих позицій віровчення, мотивуючи це тим, що, оскільки апостольське християнство у свій час було новим і головне сучасним релігійним світоглядом, поставало дохідливим для тодішнього віруючого, то й християнство наших днів повинне бути таким – зрозумілим, актуальним, сучасним.

Виклад основного матеріалу. Не секрет, що з причини віддаленості від нашого часу історико-культурних, соціально-політичних, економічних, насамкінець – релігійних умов, в яких існувало початкове християнство, низка його віроповчальних норм часом постають не до кінця зрозумілими для сучасного віруючого. А зважаючи на той факт, що протягом перших століть віровчення поширювалось усно (цей факт передовсім доводять апостольські послання Нового Завіту), то в наші дні зауважувати на реставрації апостольського християнства можна лише умовно. Складність реставрації новозавітного віровчення поруч визначає й те, що релігія у переважній масі сучасних віруючих більше практикується обрядово, аніж сповідується світоглядно.

Тому, коли сьогоднішні протестанти застосовують принцип “Sola Scriptura”, вони в черговий раз наражаються на розв’язання непосильної задачі – реконструкції на основі канонічних християнських текстів апостольського віровчення, яке присутнє там лише фрагментарно, здебільшого у прив’язці до локальних проблем громад чи в контексті настанов окремих віруючих. То ж нині у межах сучасного протестантизму на його передній план виходять ті конфесії, течії, рухи, які подають себе носіями осучасненого християнства для сучасного світу. Назагал подібні громади виникають переважним чином у гуртках з вивчення Біблії. Аналізуючи Святе Письмо, досліджуючи, зокрема, тексти Нового Завіту, християни розмірковують над тим, як, яким чином можна (і чи це взагалі можливо) влити у “старі міхи” традиційного християнства “нове вино” пріоритетів сучасного – постсекулярного, постхристиянського світу. Чимало віруючих нині все більше стурбовані проблемою осучаснення християнства, модернізації його віровчення, приведення його до такого формату, де б воно поставало зрозумілим, а тому прийнятним для сучасного суспільства.

У принципі подібні спроби робились ще протягом XX ст., однак носили, з одного боку, суто формальний характер, суттєво не торкаючи теоретичних засад релігії, а, з іншого боку, пускаючи процес модернізації християнства шляхом його змирщення. Щодо останнього, то примітним прикладом тут є рок-опера композиторів Ендрю Ллойда Уеббера і Тіма Райса “Ісус Христос – суперзірка” (1970 р.). У ній Ісус виставляється не Богом, а звичайною людиною, що на думку авторів мусило б популяризувати Євангелію, подавати місію Спасителя “зрозумілою” для людей XX століття. Примітним фактом опери також є те, що євангельська історія подається не у класичному євангельському контексті, а, так би мовити, з ключових позицій “Євангелії луди”, у якій, як відомо, головним героєм постає не Ісус, а Іуда Іскаріот, який,

власне, уможливив реалізацію викупної жертви Христа.

Головна проблема християнства початку ХХІ ст. – це знецінення сутності християнства і, як наслідок, розмивання поняття церковності. Сучасний віруючий потребує християнства, яке б ґрунтувалось на новозавітних засадах, обстоюючи початкову євангельську традицію, водночас було б і сучасним – адаптованим до суспільного життя, чутливим до соціальних змін і, як наслідок, близьким і зрозумілим, тобто, пропонувало б Євангелію не в античних чи середньовічних імперативах, а проголошувало її вивільненою від “сухої букви” застарілих релігійних традицій і архаїчних церковних практик.

Між тим шлях модернізації християнства, започаткований західними теологами щедесь в середині ХХ століття, на нашу думку, виявився тупиковим. Його продуктом постало “безрелігійне”, “приземлене” чи “світське”, секулярне християнство, згідно з яким людина змушена вирішувати свої проблеми сама, без втручання Бога (вперше подібна теологічна концепція була викладена німецьким лютеранським пастором Д. Бонхьоферром). Модерністи виходили з того, що християнська релігія в сучасному світі може вижити за однієї умови – коли буде пристосовуватись до світу, не зупиняючись при цьому навіть перед необхідністю видозміни суті самого віровчення, тобто того, що ще донедавна вважалося у ньому недоторканим (*Релігія і церковь*, 1976, с. 132): оскільки Христос втілювався як людина, то справжнє християнство мусить уособлювати ідею поєднання двох світів – земного і небесного, а не розмежовувати їх, закликаючи до зречення земного на користь єднання з небесним.

Модерне християнство прагне повернути віруючого у той світ, який Новий Завіт закликає “не любити”. Іншими словами, за позицією християнських модерністів сенс релігії Євангелій зводиться не до того, аби людина з надією зверталась винятково до потойбіччя, а навпаки – наворачалась до “цього світу”, в якому вона живе (Халдей, 2021, веб-ресурс). У результаті секуляризації релігія виділяється в одну зі сфер соціального життя, втрачаючи при цьому колишнє значення його “священного образу” (Гараджа, 2007, с. 293) і, таким чином, створюючи для релігії Христа нові соціальні передумови, які замість сповідання традиційно євангельської ідеї про зречення “цього світу” підводять віруючого до його (світу) прийняття, спонукають стати активною його частиною, бодай, що євангельські положення при цьому постають суттєво деформованими.

Будемо відверті, те християнство, яке у низці конфесій вважають традиційним, утвердилось, з одного боку, в добу середньовіччя (католицизм, православ'я), а, з іншого боку, якщо брати до уваги протестантизм, то впродовж XVI-XIX ст. Відтак, цілком зрозуміло, з яких саме причин нинішнє традиційне християнство дисонує з контекстом сучасного життя християн – воно оперує світоглядом, морально-етичними нормами, традиціями і звичаями, коріння яких сягають феодальних суспільств. Тому не без підстав вимогою часу є потреба в такому християнстві, яке б відповідало нинішнім суспільним реаліям – було сьогочасним за своєю сутністю, актуальним ідейно, водночас, не втративши при цьому своєї євангельської ідентичності. Подібну метаморфозу не під силу здійснити традиційній релігії Євангелій, оскільки це потребує відмови від обстоюваного нею церковного традиціоналізму та євангельського консерватизму. Тому тут слід говорити про таку версію християнства, яке б, опираючись на реалії сучасного життя, відповідний теологічний досвід, запити церковного загалу, пережило б своє якщо й не повне оновлення, то принаймні переосмислення. Своєчасність і необхідність цього підсилює ще той факт, що заклики Папи Івана Павла II про необхідність “нової євангелізації”, який був висловлений на межі 70-80-х рр. м.ст. до цього часу так і не був реалізований. А причина тривіальна – “не вливають вина молодого в старі бурдюки” (Мт. 9:17): неможливо реалізувати “нову євангелізацію”, не змінюючи водночас ставлення до Євангелії як живої традиції.

Сучасне християнство, зокрема, протестантизм, у переважній більшості своїх цер-

ков не так переймається поширенням Євангелії, як турбується про зміцнення свого, надто захитаного авторитету, опікується збереженням своїх доктрин. Сучасне християнство здебільшого перестало бути Христовою Еклезією – спілкою незалежних, автономних, автокефальних помісних громад, бо ж більше концентрується на рятуванні себе як інституції, як священницької корпорації, як організаційно мережевої структури, аніж опікується реалізацією спасіння людини. Для церковників “мірою цінності є не люди і не їхній досвід відносин з Богом, а правдивість. Що стосується богослов’я церкви, то воно, на їхню думку, ідеальне. Воно й повинне бути ідеальним. Це не можна переосмислювати або перевизначати” (Seibold, 2019, web resource). Тому церковницьке “правовір’я” й обрядовірство – це ті головні елементи, які нині руйнують християнство, змушуючи його утримуватись “на плаву”, навіть ціною таких модернізаційних заходів, які у світлі новозавітних настанов неприйнятні. Якщо раннє, і особливо первісне, апостольське християнство поширювалось, так би мовити, “горизонтально”, оскільки в організаційному сенсі не було централізованим, не мало своєї “апостольської столиці”, то пізніше, від часу Вселенських соборів і до наших днів, поширюється “вертикально” (Независимость общин, 2019, веб-ресурс), зводячи свою місію до організаційного самоутвердження, до зміцнення своїх теологічних платформ. Свідомо ігноруючи Христовий заклик проповідувати Євангелію, не спонукаючи вірних до знання Святого Письма, чимало служителів історичних церков у такий спосіб сьогодні культивують навернення до своїх лав саме обрядовірних парафіян, оскільки лише за рахунок останніх, їхньої християнської безграмотності й церковної безвідповідальності тільки й можна зміцнити свою священницьку владу, зберегти статусну значимість і недоторканість (дарма, що в ході цього знецінюється сама сутність поняття “християнин”). З огляду на це, протестантські модерністи констатують членство у традиційній Церкві як брехню: “сучасні єретики ХХІ століття перекручують поняття членства в Церкві. Якби можна було замінити в словах Павла “обрізання” на “членство”, то його слова до филип’ян звучали б як заклик: “Стережіться тих, хто вчить спасінню через членство!” (Нестеренко, 2019, веб-ресурс).

Коли на початку 90-х років американськими місіонерами засновувались в Україні перші громади “Церкви Христової” (Church of Christ), їхні проповіді зазвичай закінчувались одним – вимогою до вірних запрошувати, приводити з собою на служіння якомога більшу кількість нових людей. Саме гонитва за збільшенням кількості членів, на думку більшості проповідників, складала чи не головний сенс церковного життя. Ось як зауважував проповідник із США Джим Уолдрон (див.: Jim E. Waldron, web resource) до членів “консервативної” Церкви Христової в Києві: “Ми тішилися, що минулої неділі у нас на богослужінні було 128 осіб. Це прекрасно і ми приносимо хвалу нашому Небесному Отцю. Інколи, коли ми підкреслюємо необхідність збільшити кількість відвідувачів, дехто говорить, що ми бажаємо великого числа людей тільки заради кількості. Наше бажання не лише заохотити людей прийти великим числом, але й навчити їх Євангелії, щоб вони могли бути спасеними. Вкрай необхідно, щоб кожен із нас приходив і приводив друга чи рідного, щоб вони вивчали про Ісуса. Давайте працювати разом, щоб наше відвідування було 150 осіб до початку листопада” (Уривок з щонедільного листа до членів громади від 20 жовтня 1992 р.). Не дивно, що більшість громад з часом просто зникли, оскільки у перегонах за кількістю втрачалось головне – якість навчання Євангелії. Приміром, на сьогоднішній день “консервативна” Церква Христова у Києві має усього-лишень одну громаду та й то у кількості десь біля 40 членів (принаймні, таку кількість вона ще мала декілька років тому). Сьогодні ні її офіційний сайт (остання публікація датована 2019 р.) (див.: Церковь Христова, веб-ресурс), ні сторінка на Facebook (останній пост від 2019 р.) (див.: Церква Христова, веб-ресурс) вже не оновлюються. Отже, ідея “спасіння через членство”, формалізуючи практику церковного життя, спрацьовує виключно спочатку, натомість, у своїх фінальних акордах вона призводить до єдиного – дискредитації євангельського християнства.

“Є популярна думка, – зауважує американський пастор Тім Лукас, засновник альтернативної християнської конфесії “Liquid Church”, – що мілленіали (особи, народжені в період із 1984 по 1998 рр.) натовпом йдуть з церков. Це правда. Сьогодні ми бачимо рекордне зростання молоді, яка не відносить себе до будь-якої релігії. Я бачу в них людей, які покінчили з традиційною церквою і тією релігією, до якої ми звикли за останні 50 років. Проте, саме вони є духовно відкритим і цікавим поколінням, яке ми будь-коли бачили”(Klett, 2020, web resource). Служитель переконаний, що для християнських конфесій настав час переосмислити методи поширення Євангелії, адаптувати, зорієнтувати проповідь саме до цього покоління. У противному разі християнство чекає невтішна перспектива перетворитись на “нудну і недоречну” релігію. Т. Лукас аргументує це тим, що лише протягом 2020 р. приблизно 3500 церков у Північній Америці опинились на грані закриття, а тому вже сьогодні слід почати щось змінювати (Klett, 2020, web resource). Чимало церковних будівель у США й Західній Європі сьогодні вже стоять зачиненими, деякі виставлені на продаж. А якщо зважити, що сучасних членів церков у переважній масі лише з чималою натяжкою можна вважати, власне, свідомими християнами, то образ сучасного християнства характеризує його зміщення до площини атеїстичного світогляду, за своєю сутністю, антихристиянства.

У наші дні дедалі більшою стає прірва між дорослими членами євангельських церков та їхніми дітьми. Прагнення батьків якомога міцніше утримувати своїх дітей від негативних вчинків тільки відмежовують їх від християнства. Тому в результаті вони “ногами голосують” проти громад своїх батьків, вважаючи їх “нудними і недоречними” і обирають такі, де є “просунуті” технології, лунає світська музика, а богослужіння схоже на клубні розваги, де сповідують “оновлену” Євангелію, наповнену компромісами.

“Популярні ліберальні євангельські письменники та проповідники, – підкреслює Челсен Вікарі, директорка євангельської програми Інституту релігії та демократії (Вашингтон, США), – говорять молодим євангелістам, що якщо вони приймуть аборти та одностатеві шлюби, то ЗМІ, наукові кола та Голлівуд нарешті приймуть християн. З побоювання бути помилково названими “нетерпимими” або “немилосердними”, багато молодих християн купуються на теологічні брехні. Замість того, щоб виступати як голос за невинних ненароджених чи шлюб, як це задумав Бог, мілленіали відмовляються від авторитету Святого Письма ... в ім'я толерантності”. Дослухаються до проповіді “без прощення, без вимоги каяття”, приймають “хрещення без церковної дисципліни, причастя без сповідання, відпущення гріхів без особистого сповідання”, слідуючи за “дешевою благодаттю”, яка вивільнена від “живого і втіленого Ісуса Христа” (Vicari, 2020, web resource).

Один з прикладів боротьби з “нудністю і недоречністю” традиційного християнства подає Корін Бауман, пасторка зі Швейцарії. Остання воліє так осучаснити християнство і християн, що веде себе не як протестантська служниця, а як звичайнісінька світська людина (приміром, вона показово курить у церкві, дозволяє собі приходити на служіння з домашніми тваринами; щодо музики, то під час служіння може необмежено лунати будь-яка світська музика). Головне, на думку К. Бауман, “щоб парафіяни після служби йшли додому щасливими” (Смірнова, 2019, веб-ресурс).

“Сучасна ситуація Церкви в Європі дуже серйозна, – підкреслює Томаш Галік, видатний чеський філософ, католицький теолог та есеїст. – Поляризація всередині Церкви нагадує період перед Реформацією, перед великою схизмою західного християнства. Занепад церковних інституцій схожий на ситуацію після Великої французької революції. Костели, монастирі та семінарії порожніють, церковні споруди зачинають, продають та використовують для інших цілей”. Причини сьогоднішньої кризи християнства, яка проявляє себе стрімким падінням рівня довіри до Церкви, підсумовує мислитель, спричинені не інакше, як самою Церквою – “великий корабель учорашнього традиційного християнства йде на дно, і ми б не мали витра-

чати час, пересуваючи з місця на місце лежачи на "Титаніку" (Галік, 2019, веб-ресурс).

Чинний Папа Франциск, усвідомлюючи ті виклики, які постають перед сучасним католицизмом, проголошує ідею, яка практично ще донедавна могла б вважатись ерессю. На його думку, "християнська доктрина не є закам'янілою системою, замкнутою в собі, ані ідеологією, що змінюється зі зміною пір. Вона є динамічною дійсністю, що залишаючись вірною своїй основі, оновлюється з покоління в покоління та відображається в обличчі, тілі та імені – Ісусі Христі Воскреслому" (Коцур, 2020, веб-ресурс). Утім, ще до нього Папа Іван Павло II проголосив для католицизму курс "нової євангелізації", зокрема, "нової євангелізації" Європи.

"Безплідне християнство", "християнство без Христа", "неєвангельське християнство" – а саме так можна описати сьогodнішнє християнство – є наслідком, а причини, за висновками сучасної російської соціологині й культурологині Н. Багдасар'ян, криються в тому, що за минуле століття у масовій релігійній свідомості відбулися серйозні зміни, головними серед яких, як вважають, є:

звуження області впливу релігії в цілому при посиленні диференціації цього впливу;
конфесійна диференціація, виникнення нових релігійних течій і напрямів, що спричинює міжрелігійні (міжконфесійні) протистояння;
модернізація релігійної ідеології;
секуляризація релігій, насичення їх елементами світського буття суспільства (Багдасар'ян, 2014, с. 364).

Втрата у масовій європейській свідомості релігійно-моральної об'єктивної Істини знецінює саме поняття свободи – свободи як морального самопокладання. Вибір між добром і злом відтак втрачає об'єктивну безумовну значимість, оскільки самі поняття добра і зла чималою мірою віддаються на відкуп індивідуальної совісті. Останнє, підкреслимо, і є тим головним лейтмотивом, яким скеровується рух сучасного людства до так званого нового плюралістичного суспільства (Попов, 1998, веб-ресурс), з його й новим, модернізованим християнством – християнством позацерковним, навіть безцерковним, християнством не так вже євангельським, як агностичним. І це лише справа часу. Окремі теологи вже нині роблять кроки у справі прив'язування християнства до світу, його змирнення і розцерковлення. Як зауважує український протестантський теолог М. Черенков, "духовність поза релігією, релігійність поза церквою, віра поза інститутом – ці дивні можливості стали раптом затребуваними на тлі загрози ієрархічній, системній церковності" (Черенков, 2012, веб-ресурс).

Принагідно зазначимо, що на відміну від європейських, а в ширшому розумінні – західних суспільств, в африканських і азійських ситуація дещо інша. Приміром, за останні 100 років відсоток християн в Африці зріс з 10 до 25%, а в Азії за прогнозами до 2025 року кількість християнського населення зросте з 350 мільйонів до 460 мільйонів осіб. Цікавим є й той факт, що сьогодні, принаймні недільні служби, в Азії відвідують більше людей, ніж у Сполучених Штатах (Grady, 2019, web resource). А в таких традиційно мусульманських країнах, як Іран, Алжир активно шириться рух створення домашніх церков (і це незважаючи на переслідування й арешти з боку держави).

Попри те, що згідно з висновками Гарвардського університету та Університету Індіани (США), "багато традиційних церков закривають свої двері назавжди", "число американців, які відвідують церкву частіше, ніж раз на тиждень, щодня моляться і регулярно читають Біблію, насправді стабільне". Щоправда, подібну стабільність визначають саме євангельські християни, тобто ті віруючі, які належать до нетрадиційних євангельських конфесій. Їхня кількість зросла з 1972 року, коли вони становили 18% населення, до приблизно 28% з кінця 1980-х років і до 2016 року. За цей же час кількість історичних протестантських церков скоротилося з 35 до 12 відсотків (Grady, 2019, web resource). То ж тут слід посперечатись, що мають на увазі, коли зауважується про кількісну стабільність християн, принаймні в США. Відсутність занепа-

ду християнства регулюють євангельські течії, які обстоюють часто секулярне християнство з його ліберальними поглядами на Євангелію і християнське віровчення загалом. Якщо так, то й справді занепаду не відслідковується. Однак при цьому слід щораз оговорювати: йдеться далеко не про традиційне чи історичне християнство, і навіть не про реставрацію новозавітного християнства, а нове, сучасне, відмінне від традиційного чи історичного інституційно реструктуризоване й віроповчально адаптоване до реалій сучасності християнство.

Висновки. Церковність сьогодні поступово змінює своє значення, перестає асоціюватися з Церквою як інститутом, і, передусім, з кліром. Не Церква, і навіть не вчорашнє “позацерковне християнство” постіндустріального суспільства, а тепер “нецерковне” (у традиційному сенсі) християнство з його відмінними від ортодоксальних поглядами на Святе Письмо стає реальним об’єднанням віруючих “довкола Христа”. Яскравим прикладом тут постають численні харизматичні течії, неопротестантські громади, гуртки з вивчення Біблії, “домашні церкви”, які розуміють Церкву нетрадиційно: з одного боку, як мережеву спільноту, відмінною рисою якої є її “цифровий” і, навіть, “віртуальний” характер, а, з іншого боку, як спільноту, вибудовану за новозавітним зразком, цебто яка є незалежною, організаційно самоврядною. До подібних змін християн підводять реалії їхнього життя в сучасному світі, цебто зовнішні, позарелігійні чинники. Вони керуються прагненням, що християнство – це не закріплені догма і форма, виписана в умовах стародавніх суспільств, але живе, дієве і головне – повсякчас актуальне віровчення. Щоправда, подібна актуальність здобувається за рахунок “осучаснення” християнського віровчення – радикальної ревізії традиційних християнських засад і змісту новозавітних текстів, так що останні подаються у видозміненому, а часом і суттєво спотвореному вигляді.

Література та посилання

- Grady J. Lee. (2019), “Don't Believe the Lie That Christianity Is Declining”, *Charisma*, 7/10/2019, viewed 10 November 2021, available at: <https://old.charismamag.com/blogs/fire-in-my-bones/41981-don-t-believe-the-lie-that-christianity-is-declining>
- Jim E. Waldron, “A Brief History, Waldron Missions”, viewed 10 November 2021, available at: <http://www.waldronmissions.org/about.htm>
- Klett Leah MarieAnn (2020), “Pastor of 5,000-member church plant identifies key ministry trends leading millennials to Christ”, *The Christian Post*, Sunday, January 19, 2020, viewed 10 November 2021, available at: <https://www.christianpost.com/news/pastor-of-5000-member-church-plant-identifies-key-ministry-trends-leading-millennials-to-christ.html>
- Seibold, L. (2019), “Get Out – You're Breaking Our Church!”, *Adventist Today*, 13 December 2019, viewed 10 November 2021, available at: <https://atoday.org/get-out-youre-breaking-our-church/>
- Vicari Chelsen (2020), “Here's How the New Christian Left Is Twisting the Gospel”, *Charisma News*, 12/27/2020, viewed 10 November 2021, available at: <https://www.charismanews.com/culture/83801-how-the-new-christian-left-is-twisting-the-gospel>
- Багдасарьян, Н. Г. (2014), *Культурология* [Учебник и практикум для бакалавров, 3-е изд., перераб. и доп.], Юрайт, Москва, 2014, 556 с.
- Галік Томаш (2019), “Виклики та оновлення традиційної Церкви”, *Збруч*, 14.05.2019. Електронний ресурс. Режим доступу (10.11.2021): <https://zbruc.eu/node/89245>
- Гараджа, В. И. (2007), *Социология религии* [Учеб. пособие для студентов и аспирантов гуманитарных специальностей. 3-е изд., перераб. и доп.], ИНФА-М, Москва, 348 с.
- “Независимость общин”, Прогрессивные адвентисты. 26.11.2019. Електронний ресурс. Ре-

- жим доступу (10.11.2021): <http://adventism.pro/church/nezavisimost-obshhin/>
- Нестеренко, М. (2019), "Пленение членством в Церкви", Прогрессивные адвентисты. 23.09.2019. Электронный ресурс. Режим доступа (10.11.2021): <http://adventism.pro/doctrines/plenienie-chlenstvom-v-tserkvi/>
- Коцур, Тимотей Т. (2020), "Папа: Християнська доктрина – це не замкнена система і не ідеологія", *Vatican News*. 30 січня 2020. Електронний ресурс. Режим доступу (10.11.2021): <https://www.vaticannews.va/uk/pope/news/2020-01/papa-do-kongregacii-virovchennya.html>
- Попов В. (1998), "Православие и свобода", *Народная польза*, Москва. Электронный ресурс. Режим доступа (10.11.2021): <http://www.wco.ru/biblio/books/popov1/main.htm?mos>
- Религия и церковь в современную эпоху* (1976) [Л. Н. Великович, В. И. Гараджа и др.], Мысль, Москва, 328 с.
- Смірнова, І., Хоменко, О. (2019), "У Швейцарії третина пасторів – жінки", *Радіо Свобода*, 10 серпня 2019. Електронний ресурс. Режим доступу (10.11.2021): <https://www.radiosvoboda.org/a/video-zhinky-pastory-v-sveicarii/30099757.html>
- Халдей, А. (2021), "Либеральная религия Модерна", *ИА REX*, 20 июля 2019. Электронный ресурс. Режим доступа (10.11.2021): <http://www.iarex.ru/articles/67980.html>
- "Церква Христова на Раїси Окіпної", Facebook, Електронний ресурс. Режим доступу (10.11.2021): <https://www.facebook.com/church.kiev/>
- "Церковь Христова, Киев, Раисы Окипной 9; Церковь Христова, Левобережная, церковь", Электронный ресурс. Режим доступа (10.11.2021): <https://bibleinfo.org.ua/>
- Черенков, М. (2012), "Новые форматы церковности как ответ на кризис церкви", *Релігія в Україні*. 14.02.2012. Электронный ресурс. Режим доступа (10.11.2021): <http://www.religion.in.ua/main/bogoslovya/14623-novye-formaty-cerkovnosti-kak-otvet-na-krizis-cerkvi.html>

References

- Bagdasarian, N. H. (2014) "Culturology" ["Kulturologiia"], [Textbook and workshop for bachelors. 3rd ed., revised and supplemented], Yurait, Moscow, 556 p. [in Russian]
- Chaldei, A. (2021), "Liberal Religion of Modernism" ["Liberal'naya religiya Moderna"], *IA REX*, July 20, 2019, viewed 10 November 2021, available at: <http://www.iarex.ru/articles/67980.html> [in Russian]
- Cherenkov, M. (2012), "New formats of ecclesiology as a response to the crisis of the church" ["Novye formaty tserkovnosti kak otvet na krizis tserkvi"], *Religion in Ukraine*. 14.02.2012, viewed 10 November 2021, available at: <http://www.religion.in.ua/main/bogoslovya/14623-novye-formaty-cerkovnosti-kak-otvet-na-krizis-cerkvi.html> [in Russian]
- "Church of Christ on Raisa Okipna" ["Tserkva Khrystova na Raisy Okipnoi"], Facebook, viewed 10 November 2021, available at: <https://www.facebook.com/church.kiev/> [in Ukrainian]
- "Church of Christ, Kyiv, Raisa Okipna 9; Church of Christ, Leftbank church" ["Tserkov' Khristova, Kiev, Raisy Okipnoi 9; Tserkov' Khristova, Levoberezhnaya tserkov"], viewed 10 November 2021, available at: <https://bibleinfo.org.ua/> [in Russian]
- Grady J. Lee. (2019), "Don't Believe the Lie That Christianity Is Declining", *Charisma*, 7/10/2019, viewed 10 November 2021, available at: <https://old.charismamag.com/blogs/fire-in-my-bones/41981-don-t-believe-the-lie-that-christianity-is-declining>
- Halík Tomasz. (2019), "Challenges and Renewal of the Traditional Church" ["Vykyly ta onovlennia tradytsiinoi Tserkvy"], *Zbruch*, 14.05.2019, viewed 10 November 2021, available at: <https://>

- zbruc.eu/node/89245 [in Ukrainian]
- Haradzha V.I. (2007), "Sociology of religion" ["Sotsiologiya religii"] [Textbook for students and graduate students of the humanities. 3rd ed., revised and supplemented], INFA-M, Moscow, 348 p. [in Russian]
- "Independence of Communities" ["Nezavisimost' obshchin"], *Progressive Adventists*, 11/26/2019, viewed 10 November 2021, available at: <http://adventism.pro/church/nezavisimost-obshhin/> [in Russian]
- Jim E. Waldron, "A Brief History, Waldron Missions", viewed 10 November 2021, available at: <http://www.waldronmissions.org/about.htm>
- Klett Leah MarieAnn (2020), "Pastor of 5,000-member church plant identifies key ministry trends leading millennials to Christ", *The Christian Post*, Sunday, January 19, 2020, viewed 10 November 2021, available at: <https://www.christianpost.com/news/pastor-of-5000-member-church-plant-identifies-key-ministry-trends-leading-millennials-to-christ.html>
- Kotsur, Timothy T. (2020) "Pope: Christian doctrine is not a closed system and not an ideology" ["Papa: Khrystyianska doktryna – tse ne zamknena systema i ne ideolohiia"], *Vatican News*, January 30, 2020, viewed 10 November 2021, available at: <https://www.vaticannews.va/uk/pope/news/2020-01/papa-do-kongregacii-virovchennya.html> [in Ukrainian]
- Nesterenko, M. (2019), "Captivity by Church Membership" ["Plenienie chlenstvom v Tserkvi"], *Progressive Adventists*, 23/09/2019, viewed 10 November 2021, available at: <http://adventism.pro/doctrines/plenienie-chlenstvom-v-tserkvi/> [in Russian]
- Popov V. (1998), "Orthodoxy and Freedom" ["Pravoslavie i svoboda"], *People's Benefit*, Moscow, viewed 10 November 2021, available at: <http://www.wco.ru/biblio/books/popov1/main.htm?mos>
- Religion and the Church in the Modern Age* [Religiya i tserkov' v sovremennuyu epokhu"] (1976), [L. N. Velikovich, V. I. Haradzha et al.], Thought, Moscow, 328 p. [in Russian]
- Seibold, L. (2019), "Get Out – You're Breaking Our Church!", *Adventist Today*, 13 December 2019, viewed 10 November 2021, available at: <https://atoday.org/get-out-youre-breaking-our-church/>
- Smirnova, I., Khomenko, A. (2019), "One third of pastors in Switzerland are women" ["U Shveitsarii tretyna pastoriv – zhinky"], *Radio Liberty*, 10 August 2019, viewed 10 November 2021, available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/video-zhinky-pastory-v-sveicarii/30099757.html> [in Ukrainian]
- Vicari Chelsen (2020), "Here's How the New Christian Left Is Twisting the Gospel", *Charisma News*, 12/27/2020, viewed 10 November 2021, available at: <https://www.charismanews.com/culture/83801-how-the-new-christian-left-is-twisting-the-gospel>

© Павло Юрійович Павленко